

Pécs 3. püspöke

I. István (1093?)

A 11. század végéről nem maradt ránk hiteles források arról, hogy ekkortájt ki vezette a pécsi egyházmegyét.

Egy 1093-ra keltezett oklevél, amely többszörös átiratban a 15. század elejéről maradt ránk, tesz említést István pécsi püspökről. Az oklevélből kiderül, hogy Szent László király István pécsi püspök kezdeményezésére az esztergomi érsekkel és püspöktársaival együtt megállapította a pécsi egyházmegye kalocsai érsekség felé néző határait.

Az 1093-ra datált oklevél azonban kétség kívül hamisítvány, de régies szövegezése és fejletlen szerkezete, továbbá a benne található tanúnévsor, amelyben a megemlített főpapok közül többen más 11. század végi forrásokban is szerepelnek, azt valószínűsíti, hogy a hamisításnál egy 11. század végi, talán 1091 táján kelt oklevelet is figyelembe vettek.

A zágrábi püspökség 1091 előtt történt alapítása kapcsán a 11. század végén mindenképpen rendezni kellett a pécsi püspökség déli, elsősorban az új egyházmegyével szomszédos délnyugati határát, mivel az 1009-es alapítólevél ebben az irányban nem jelölte ki a határvonalat.

Zágráb elkülönítése Pécestől, különösen pedig Veszprémtől, valamifajta főpapi egyeztetést igényelt, és ezt a döntést írásba is foglalhatták. Egy ilyen oklevél lehetett talán az előzménye, adhatott ötletet és bizonyos mértékig mintát később ahhoz, hogy a másik irányba, Kalocsa felé a pécsi püspökség érdekeinek megfelelően próbálják meghúzni az egyházmegye határát egy Szent László nevében készített hamis oklevéllel.

István pécsi püspököt, annak ellenére, hogy csak az 1093-as hamis oklevél említi, szerepeltetni kell a pécsi püspökök névsorában, mivel a pécsi egyházmegye érdekében valószínűleg Pécsen készült hamis oklevél egy elveszett Szent László kori oklevél mellett bizonyosan támaszkodott a helyi hagyományra, amely hosszú ideig megőrizhette a 11. század végi pécsi főpapok névsorát.

A Pécsi Egyházmegye alapítása, székesegyháza és határai

(Dr. Koszta László: *Fejezetek a korai magyar egyházszervezet történetéből értekezéséből*)

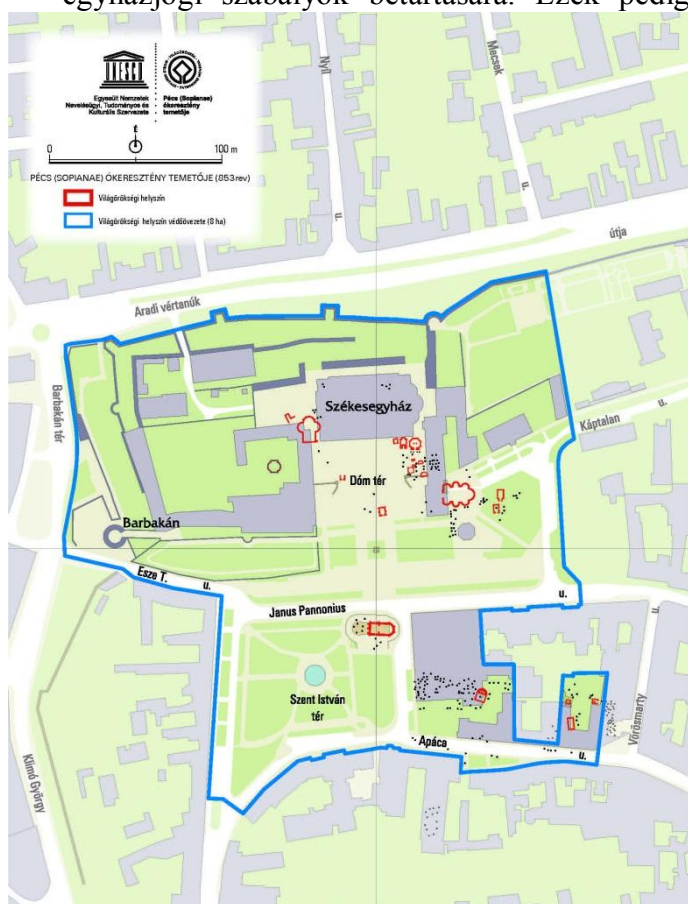
Pécs, mint püspöki székhely, az egyházmegye határai, a püspökség megszervezésének menete is részben rekonstruálható az 1009-es rövid alapítóleveléből.

- Győrben megnevezték az új egyházmegye védőszentjét, Szent Péter apostolt,
- majd megválasztották az első vezetőjét, Bonipertet. Az ő felszentelését is

bizonyosan megtartották. Az előírások szerint a püspökszentelést három főpapak kellett elvégeznie.

- A minden bizonnyal **a még épülő győri székesegyházban történt meg a szertartás**, amelyet magyar egyháztartomány vezetője, az esztergomi érsek végzett a helyi győri püspök és az új pécsi egyházmegyével határos veszprémi püspök asszisztálása mellett.
- **Ki kellett jelölni a létrehozott egyházmegye központját és leendő határait.** Az alapító oklevél ugyan konkrétan nem említi az új püspökség székvárosát, de már az első sorok egyike megnevezi az egyházmegyét, amelyet Quinqueecclesiensis-nek fognak nevezni.
- Felvetődött, hogy a jövőidejű igealak használata azt mutatná, hogy még nem volt véglegesen kijelölt székhelye
- Anasztáz érsek valószínűleg azonos Astrik érsekkel.
- A Quinqueecclesiensis jelző nem Pécsre, mint központra utalna, hanem azt jelentené, hogy az új püspökség területén az alapítás idején csupán öt templom létezett. Az elképzelés szerint az egyházmegye 1009-es elnevezéséből (episcopatus Quinqueecclesiensis) kapta a röviddel utóbb kijelölt központ, Pécs a középkori latinságban a Quinqueecclesiae nevet.
- Nem a szokásos módon a székvárosáról kapta volna így a püspökség a nevét, hanem éppen fordítva, a püspökség adott volna nevet a később kijelölt székhelyének. Az utóbbi felvetésnek ellentmond véleményem szerint azt, hogy 1009-ben bizonyíthatóan törekedtek az új egyházmegyék létrehozásánál a korban elfogadott egyházi szabályok betartására. Ezek pedig megkövetelték azt, hogy állandó központja legyen a püspökségnek

lehetőség szerint egy jelentősebb, városias jellegű településen. Nagyobb tehát a valószínűsége annak, hogy **az alapítás idején azonnal kijelölték a székvárost, és Pécs, középkori latin nevén, Quinqueecclesiae, kezdettől fogva az egyházmegye központja volt.**

–Pécs korabeli szerepét alapvetően az határozta meg, hogy **a városnak komoly római előzményei voltak.** A római kontinuitás, annak jellege és mértéke fontos problematikája a kora Árpád-kori Dunántúl településtörténetének. A régészeti, településtörténeti és névtani kutatások a Dunántúl esetében egyértelműen kizárták a hajdani romanizált népesség továbbélésének lehetőségét. Egyre valószínűbb azonban, hogy *a népvándorlás korában néhány*

római időben fontos település folyamatosan lakott volt, bár népességük időnként változott, teljesen kicserélődött.

- **A pécsi püspökség központját a hajdani Sopianae ókeresztény temetőjének ÉNy-i sarkában alakították ki.** Azon a területen, ahol több ókeresztény sírépítmény, illetve hozzájuk tartozó kápolna épült a 4–5. században, s közülük néhány bizonyosan jelentős, hajdani funkcióját eláruló mértékben látható volt az első ezredforduló táján.
- Pécsnek, a püspökség központjává választásban meghatározó szerepe az egyháziaknak, elsősorban Azo legátusnak volt. A pápai követ aktív szerepet kapott a püspökségi szervezet továbbépítésében. A pécsi püspökség alapítólevele mellett a római főpap hosszabb ideig való itt tartózkodása is ezt támasztja alá. A legátusnak volt ideje megismerni a területet, sőt arról a korábbi misszió kapcsán is információkkal rendelkezett. Tudta, hogy az új püspökség leendő területén milyen fontosabb települések voltak. *Nem véletlen, hogy pécsi püspökség központja éppen egy római hagyományokkal rendelkező település lett.* Ebben bizonyosan meghatározó szerepe volt annak, hogy több olyan főpap is szerepet vállalt a létrejöttében, akik itáliai kapcsolataik révén felismerték és pontosan tudták az ókeresztény emlékek jelentőségét.

- Világosan elkülönülnek a Dél-Dunántúlon az egyházi és a világi hatalom központjai. Ezzel szemben a Dunántúlon a korábban, 997–1003 között az első püspökségalapítási hullám keretében létrejött három egyházmegye, Veszprém, Esztergom és Győr, a világi kormányzásban is fontos szerepet kapott, és várral rendelkező település lett. Az egyházmegyék létrejöttének második szakaszában (1009) kialakított püspökségi központok közül egyik sem kapott feladatot a 11. század világi igazgatásában, Pécs mellett a vele egyidőben létrejött Kalocsa és Eger sem lett ispánság központja. A székhelyek kiválasztása is megerősíti azt, hogy 1009-ben nem a korábbi elveknek megfelelően, hanem egy új koncepció keretében alakították ki az egyházmegyéket. A világi és az egyházi igazgatás központjainak szétválasztása mind három esetben alapvetően meghatározta az új püspökségi székvárosok Árpád-kori fejlődését és lakosságuk jogi helyzetét. Az antik tradíciók nem csupán eszmetörténeti síkon és szimbolikus jelentéseikkel járultak hozzá Pécs kiemelkedéséhez.
- *A középkori Pécs központtá válásában ugyanazok az adott, már az ókori város fejlődését is meghatározó földrajzi tényezők játszottak szerepet.* Ahogy a rómaiak, úgy a középkor embere is felismerte a településben, illetve közvetlen környezetében rejlő lehetőségeket. A hegység és a síkvidék találkozása, a két ellentétes tájegységből

fakadó adottságok meghatározóak voltak előbb a római, majd a középkori település kialakításában egyaránt. A mediterrán jellegű klíma, és a hegyek nyújtotta védelem észak felől, szintén kedvezően befolyásolta a fejlődést. A Mecsek hegység – különösen a Havihegy környékének – jól faragható kőanyaga és erdeinek fája kiváló építőanyagként szolgált. A hegység lábánál található forrásoknak köszönhetően a környezeténél jobb volt a település vízzel való ellátottsága. *A római város egykori emlékei tovább erősítették ezeket a földrajzi energiákat, és lehetőséget teremtettek arra, hogy az 1009-ben létrejött püspökség székhelyévé legyen a város, sőt meginduljon az a folyamat, amely a Dél-Dunántúl központjává tette a települést.* Sopianae jelentős közlekedési csomópont volt. Legalább öt út indult ki a városból. Ezek természetesen a népvándorlás évszázadai alatt nagyrészt tönkrementek, de nyomaik lehetőséget adtak részbeni felújításukra.

- **Egy püspöki székhely szempontjából nagyon fontos volt, hogy könnyen elérhető legyen a hívek számára. Természetesen ugyanezt igényelték a püspök kormányzati feladatai is.** Az úthálózat, illetve kialakításának lehetősége településfejlesztő tényezőnek bizonyult. A római kőanyag jelenléte szintén fontos szerepet kapott. A kora Árpád-kor rossz szerszámai, valamint a szállítás nehézségei miatt kedvező volt, hogy helyben, és megfaragva rendelkezésre állt kőanyag, és így nem kellett mindent bányákban kitermelni és ide szállítani.

- **A püspökség központja az ókeresztény temető északnyugati sarkában alakult ki.** Kérdéses azonban, hogy a romos területen mely épületek maradtak fenn olyan állapotban, hogy azt székhely kijelölését követően viszonylag gyorsan használatba lehetett venni. A problémát csak a mai székesegyház környékének teljes régészeti feltárása után lehet pontosabban megválaszolni. *Bizonyosnak tűnik, hogy az 1922 nyarán a székesegyház délnyugati tornya mellett feltárt háromkaréjos kis kápolna (cella trichora), amelyhez előcsarnok (nartex) is tartozott, még fennállt.* A kis kápolnát újjáépítették, és középkori szokásnak megfelelően ekkor már keletelték.

- Árpád-kori használatát kifestései és a benne talált sírleletek egyértelműen bizonyítják. A kápolna mindkét kifestése az újabb kutatások szerint egyértelműen már a középkorban készült. Nem igazolható, hogy az első festékréteg római, vagy 9. századi lenne. Kápolna lábuzatán megmaradt mindkét falfestmény-töredékek függönyszerű motívumot ábrázolnak, és bizonyosan az Árpád-korban keletkeztek. Pontosabb keltezésük problémás. Az első talán még a 11. században készülhetett, míg a második a 12. században. Ez utóbbi is bizonyítja, hogy **a kis kápolna még a székesegyház 12. századi átépítésének befejezésekor is állt, és használatban volt.** A háromkaréjos épület nem volt idegen a korszak templomépítészetében. Székesfehérvárott a Szent Péter templom elődje is hasonló alaprajzú épület volt, de lehet, hogy ott négy apszist alakítottak ki. Valószínűleg már ennek a korai egyháznak is Péter volt védőszentje.

- Felmerült a kutatásban, hogy a pécsi cella trichora sem ókori épület, hanem eredendően az ezredfordulón, a püspökség alapítása után építették. Elvileg ez lehetséges, de **sokkal valószínűbb, hogy a kis kápolna kezdeteit a 4. század második felében kell keresnünk.** Ezt erősíti az eredeti észak-déli tájolás, mivel a középkorban következetesen kelet-nyugati tájolást alkalmaztak. Nyitott azonban az, hogy mi lehetett helyreállított kápolnának a funkciója a 11. század elején. **Nem zárható ki az sem, hogy az első székesegyház használatba vételéig ez a kápolna nyújtott ideiglenesen liturgikus teret a püspökség központjában.** Fontosságát

jelzi, hogy helyzetét figyelembe vették a székesegyház románkori homlokzatának kialakításánál, még a dóm 12. századi átépítésénél is megtartották az épületet, sőt keleti végét levágva összeépítették azzal. Nem zárhatjuk ki, hogy benne korai

sírkápolnát, vagy különálló keresztelő kápolnát keressünk, bár a többszöri alapos régészeti feltárás ellenére sincs nyoma egy esetleges keresztelőmedence alapozásának. A háromkaréjos kápolna szerepe, liturgikus feladata a püspöki központ életében a 11. század eleje és a 12. század vége között eltelt idő alatt – összefüggésben a székesegyház építésével, illetve átépítésével – bizonyosan átalakult.

- Az ókeresztény emlékek közül csupán a cella trichora esetében állíthatjuk bizonyosan, hogy felhasználták a püspöki központ kialakításánál, de nem zárható ki más hasonló épületek helyreállítása sem a 11. század elején. Ezek egyike az ún. I. számú sírkamra felett álló hajdani épület lehetett. Gosztanyi Gyula feltételezi, hogy későközépkorba épült Szatmári-palotában beépített kápolna egy korai kis templom lehetett, amely már állt a székesegyház délkeleti tornyának 12. századi felépülte előtt, és az 1783-ban megtalált ókeresztény temetőkápolna felett álló épületmaradványok felhasználásával alakították ki.
- *A folytonosságot az altemplomban véli megtalálni. Az altemplom helyén eredetileg, egy háromhajós temetői bazilika állt, amelyhez előcsarnok is tartozott. 1009 után Pécs első püspökei kezdetben székesegyházként ezt használták, majd az egykori ókeresztény bazilikát megnagyobbítva a 11. század első felében öthajós altemplommá alakították át.* Gosztanyi elképzelésének igazolására többek között az altemplom és a székesegyház szentélyének eltérő alakját és egy hajdani római vízvezeték meglévő nyomait említi, amelynek eredeti funkciója az lehetett, hogy mai altemplom helyén álló temetkezési bazilika épületétől elvezette a hegyről lefolyó vizet. Fontos érvként szolgált az is, hogy az altemplom és az I. számú sírkamra eredeti padlószintje csaknem megegyezik a bizonyosan használatba vett cella trichorájával.
- Gosztanyi elképzelését a szakirodalom nem fogadja el, vagy erős fenntartással kezeli, inkább csak a Pécshez kötődő kutatóknál talált helyeslésre. Tóth István például, nem csak azt támogatja, hogy az altemplomnak ókeresztény előzményei lettek volna, hanem a Szent Péter kultusz továbbélését sem tartja lehetetlennek. Az I. számú sírkamra fennmaradt római kori falfestményén ugyanis nagy valószínűséggel Szent Pétert és Pált ábrázolták, így bizonyosan Sopianae ókeresztény közösségénél jelen volt az apostolfejedelem tisztelete. Az azonban már kétséges, hogy a sírkamra

közelében álló feltételezett, később esetleg altemplomként funkcionáló bazilika védőszentje Péter apostol lett volna.

- Pécs népvándorlás kori népességének története, különösen pedig az, hogy az ókeresztény kápolnákat ebben az időben nem szakrális funkciójuknak megfelelően, hanem lakóházzá átalakítva használták, eleve kizárja az egykori helyi szentkultusz bárminemű kontinuitását és esetleges hatását az új egyházmegye védőszentjének kiválasztásában.
- Gosztonyi elméletét legújabbán egy pécsi helytörténész, Boros László tekintette át és az elmúlt évtizedekben az altemplomban végzett kisebb régészeti feltárások adatai alapján megerősítve látja az ókeresztény előzményeket. Véleménye szerint nem véletlen, hogy kedvezőtlen földtani viszonyok – a dóm egy geológiai törésvonalon áll – ellenére is ezen a helyen építették fel a székesegyházat. *Az építkezés kiindulópontjaként egy korábbi sírkápolnát gondol, amelyben egy jelentős ókeresztény vértanú sírhelye lehetett.*
- **A püspökség központjának kiválasztásában, a szakirodalom egybehangzó véleménye szerint az ókeresztény temetőnek és az abban romosan még álló kápolnáknak volt szerepe.** A város ókori latin Sopianae neve a népvándorlás alatt feledésbe merült. A rómaiak kivonulásától az 1009-es püspökségalapításig a településnek nem volt kapcsolata a latin írásbeliséggel, így latin neve sem lehetett. Pécs ókeresztény emlékeit a 11. század elején felismerő térítők, illetve a püspökség alapítását előkészítő papok számára a még névtelen terület megjelölésére magától értetődően adódtak az ott talált romos kápolnák, hiszen ezek adták számukra a hely jelentőségét.
- Pécs latin neve, így 1009-ben vált hivatalossá a püspökség alapításával együtt, és azt is mutatja, hogy a 11. század elején az egykori temetőben öt egyházi épület volt világosan felismerhető. A romok részleges helyreállításával kezdődött meg a pécsi püspökség székhelyének kialakítása.
- **Az egyházmegyék alapításánál előírás volt a határok kijelölése, az új püspökség joghatóságának pontos meghatározása.** Győrben, 1009 augusztusában az alapítással együtt, a határok meghúzása is megtörtént. Ennek fontosságát mutatja, hogy **a pécsi püspökség alapítólevele voltaképpen egy határleíró oklevél, amely csak érintőlegesen utal az egyházmegye működéséhez nélkülözhetetlen anyagi javak, kiváltságok biztosítására.** A kánonjog szerint az egyházi intézmények létrehozásánál az alapítás hivatalossá tétele előtt nyilatkozni kell a szükséges birtokok átadásának megtörténtéről. Nyilvánvaló Szent István, mint alapító esküvel meg is tette ezt, ezért szükségtelennek tartották az oklevélben részletezni.
- A püspökség területének pontos leírása viszont már azért is megkerülhetetlen volt, mert több egyházmegyét kellett egymástól elhatárolni.
- A pécsi püspökség határleírása és a veszprémi püspökség számára ugyancsak 1009-ben kiadott oklevél bizonyos fókig összetartozik. A két oklevél azt mutatja, hogy egy átfogó rendezés keretében legalábbis a nyugati országrészben pontosan elhatárolták egymástól a 997 és 1009 között két hullámban létrejött egyházmegyéket. Az érseki

tartomány létrehozásánál 997–1003 között vélhetőleg nem történt meg a pontos határkialakítás, mivel a kialakított egyházmegyék nagyrészt még pogány területekkel érintkeztek. 1009-ben viszont a délkeleti, Ajtony uralta területek kivételével a Kárpát-medence episzkopális egyházszervezetét kialakították, így a püspökségek pontos elkülönítése is szükségessé vált. A pécsi püspökség határait gyakorlati szempontból, ahol lehetőség volt erre, igyekeztek természetes határvonalak mentén meghúzni. Figyelemre méltó, hogy az első határszakaszok a már egy évtizede működő veszprémi egyházmegyétől választotta el a pécsit.

– Az új püspökség határa

1. a Duna mellől indult a mai Dunaföldvártól, amelyet az oklevélben Zemogny-nak neveztek. A következő megnevezett határpont Tápé falu (Thapeon), a mai Tápépuszta a Tolna megyei Bikács falu közelében.
2. A második határ az Ozora víz (Sió folyó), amíg eléri a Lupa (Lápa) patakot.
3. A harmadik határvonal a Kapos folyótól az Almás patakig tart és gyakorlatilag nyugat felé egészen a Drávaig választotta szét a pécsi és a veszprémi egyházmegyéket.
4. A negyedik határként, amely a Dunától kezdődik és a Száva folyónál ér véget, Kőárok szerepel az oklevélben. A Kőárok egy Szerémvárba tartó hajdani római vízvezeték (aquaeductus) volt. Ez utóbbi azonban vélhetőleg csak a 13. század elején került betoldásra az alapítólevélbe, amikor a kalocsai érsekség és a pécsi püspökség között vita alakult ki a szávaszentdemeteri apátság hovatartozásáról.
5. A negyedik határszakasz valójában a Mandjelos patak volt és a Szerémségben különítette el a pécsi és a kalocsai egyházmegyék területét. Ugyan az oklevélben nincs külön említve, de a határleírásból nyilvánvaló, hogy a pécsi egyházmegye keleti határa Dunaföldvártól a Szerémségig a Duna folyó jobb partja.

– A pécsi püspökség leírt határa azonban nem adott önmagába visszatérő vonalat. A dél, délnyugati határvonal hiányzik. Ennek az okát abban kereshetjük, hogy az ország déli határa még nem szilárdult meg, illetve ezekben az irányokban még nem volt más egyházmegye, amelytől el kellett volna választani a pécsi püspökséget. A pécsi püspökség tehát dél, illetve délnyugati irányban nyitott határokkal rendelkezett. Joghatalma a Drávántúlon a magyar fennhatóság alatt álló településhálózat déli határáig terjedt, talán már egészen a Szávaig. A délnyugat felé majd csak a 11. század végén, a zágrábi püspökség megalapítását követően jelölték ki a határt.

– **A püspökség alapítása a székesegyház felépítésével zárult le.** Bizonyosra vehetjük, hogy röviddel az alapítólevél kiadása után az egyházmegye első püspöke, Bonipert, Szent István király támogatásával hozzáfogott a székesegyház felépítéséhez. Az építkezés, noha a közelben, mint említettem, megfelelő építőanyag rendelkezésre állt, bizonyosan hosszabb időt vett igénybe. Mindez nem jelenti azt, hogy a korai székesegyházat csak évtizedekkel a püspökség alapítása után vették volna csak használatba. *A középkori gyakorlatnak megfelelően a templomok építésénél arra törekedtek, hogy a szentélyrészt mielőbb befejezzék. Így azt még az építkezés alatt felszentelték, és liturgikus használatba vették.* Pécsen, úgy tűnik, a korai székesegyház befejezésére csak Péter király támogatásának köszönhetően az ő

uralkodása alatt került sor. *Az első székesegyház felépítése tehát közel négy évtizedig tartott.*

- **Az első székesegyház 1064 húsvétján egy tűzvészben elpusztult, és így róla nincsenek pontos adataink.** A 19. században még az is felmerült, hogy ez egy ideiglenes, nem túl jelentős építmény lehetett. Henszlmann az első székesegyházat a mai dóm déli homlokzata előtt, a déli kapu és a Püspöki Palota között található máig feltáratlan épületmaradványokban keresi. **Vitán felül áll, hogy az első székesegyház is már a ma álló dóm helyén épült fel.** Kérdéses azonban az, hogy az 1064-es tűzvész után épült és lényegében csak a 19. században elbontott templom mennyit őrzött meg.
- A pécsi székesegyház Árpád-kori építéstörténetével az utóbbi évtizedekben sokat foglalkozó Tóth Melinda szerint elképzelhető, hogy az 1064 után épült második székesegyház alaprajzi elemei az első épületet követték. Az újjáépítés tehát részben az első, leégett székesegyház figyelembevételével történt. Megtartották az altemplomot, benne Péter király sírhelyével. Sőt a 12. században épült templom belső liturgikus terét meghatározó Szent Kereszt oltárt elhelyezésével is az eredeti elrendezést igyekeztek konzerválni. Mindezt az első székesegyházat felépítő Péter király, illetve a templomban lévő sírja iránti kegyeletből tehették.
- **A székesegyház 1040-es években történő ünnepélyes felszentelésével zárult le a pécsi püspökség alapítása, amely Querfurti Brúnó missziójával az első évezred első éveiben kezdődött.**

- A püspökségi szervezet kialakításának tanulmányozását igen megnehezíti a forráshiány. Az ún. Szent István-i alapítású egyházmegyéink közül csupán kettőnek

ismerjük minden kétséget kizáróan létrejötté pontos idejét. Az egyik a pécsi püspökség, amelynek alapítólevele egyedülként – bár némileg bizonyosan interpolálva – egy 15. század eleji átíró oklevélben ránk maradt.

- Az episzkopális egyházszervezet kialakítása több szakaszban történt, sőt többek szerint a hagyomány alapján Szent István-i alapításúnak tartott egyházmegyéink közül némelyek megszervezésére csak az államalapító uralkodó halála után került sor. Így az **államalapításhoz kapcsolódó püspökségi szervezet végleges kialakítása I. András uralkodása idején, az 1040–1050-es évek fordulója körül történt meg.**
- **Az ún. Szent István-i egyházmegyék létrejötté több szakaszra bontható.**
  1. A folyamat első állomása bizonyosan a **veszprémi püspökség** volt, amelynek megszervezését 997 és 1001 közé tehetjük. 1001 és 1003 között szerveződött meg a kánoni elvárások szerint négy egyházmegyéből álló önálló magyar érseki tartomány.
  2. A már működő Veszprém mellett megszervezték az **esztergomi érsekséget,**
  3. a **győri püspökséget** és
  4. a szakasz utolsó állomásaként az **erdélyi egyházmegyét.**

Az első fázist igen gyorsan követte a második: 1009-ben újabb három egyházmegyét alakítottak ki, a kalocsait, a pécsit és az egrit.

A harmadik szakasz már jelentősebb késéssel követte az előzőket.

1. 1030-ban a Maros, a Körösök, a Tisza és az Al-Duna határolta terület számára kialakították a **csanádi püspökséget.**
2. Ehhez az időszakhoz kapcsolható a **bihari és a váci püspökségek** kialakítása is, de ezek létrejöttének pontosabb időpontját már igen nehéz megállapítani.

A püspökségek megszervezésének szakaszai jól mutatják, hogy az ezredforduló első évtizedében tapasztalható egyházalapítási lendület némileg megtört. Szent István életére vonatkozó forrásokból is kitűnik, hogy nemcsak e téren figyelhető meg az uralkodó politikájában bizonyos fokú lendületvesztés. *Különösen 1031 után érezhető, hogy az idősödő király tetteiben az elbizonytalanodás jelei figyelhetők meg. 1024-ben meghalt Szent István sógora, II. Henrik császár és halálával a korábban oly jelentős német, bajor támogatás bizonytalanná vált, majd ezt követően az 1030-as évekre gyökeres fordulat állt be a németmagyar kapcsolatokban.* A megváltozott helyzet jelentős erőket kötött le és az egyházszervezés szempontjából oly fontos bajor egyházi támogatás is csökkent.

Ezzel egy időben elveszítette Szent István fiát, Imre herceget, akit műve folytatójának szánt. A trónutódlás problémája nyomán felerősödött a belső ellenzék, amely még merényletet is megkísérelt az uralkodó ellen. Az általános politikai elbizonytalanodást fia halála okozta, és a lelki megrázkódtatás közepette erősödött meg az országfelajánlás gondolata az uralkodóban.

Összességében István uralkodásának utolsó bő fél évtizedében a **politikai helyzet kevésbé tűnik alkalmasnak arra, hogy új egyházmegyét hozzanak létre.** Az öregedő, s talán saját maga is szerzetesi fogadalom letételére vágyó, megtört uralkodó *inkább a szerzetesek monostorainak bővítését szorgalmazhatta.*

Egy monostor létrehozása közel se kívánt olyan politikai előkészítést, mint az igazgatási feladatokkal is rendelkező püspökségé. Másrészt *a monostorok létrehozásával és*

támogatásával, mint kegyes alapítással a kormányzati és bírói munka nyomán szerzett bűneit is enyhíteni akarta a király.

Megfigyelhető, hogy István püspökség alapításainak nagyobb része uralkodásának első felére esik, míg a monostoralapítások – bár ezek kronológiájában is nagy a bizonytalanság – többsége, úgy tűnik, inkább a második felére, de mindenképpen az első két nagy püspökségalapítási szakaszt követően történtek. Biztos forrásból tudjuk, hogy István uralkodásának utolsó éveiben is kísérletet tett egy újabb monostor megszervezésére és felvette a kapcsolatot a montecassinói bencés közösséggel.

Nagy valószínűséggel állítható, hogy Szent István a csanádi után nem alapított újabb püspökségeket, különösen nem az ország középső vidékein, amely a 1030-as években bizonyosan beletartozott valamely korábban alapított egyházmegyébe.

Szent Istvánt Péter követte a trónon, akiről tudjuk, hogy meg kívánta gyorsítani az átalakulás folyamatát és politikájában elsősorban a külföldről betelepültekre támaszkodott háttérbe szorítva ezzel a magyar származású előkelőket. Péter új adókat vetett ki, megadóztatta az egyházi jövedelmeket és végül politikájának következményeként a püspöki karral vagy annak legalábbis egy részével konfliktusba is került. Természetesen Péter politikája nem egyházellenes, hanem a társadalom átalakítása érdekében éppen annak erősítését kívánta elérni. Bizonyosan **új egyházi alapításai is voltak a királynak és folytatta a Szent István megkezdte egyházigazgatási struktúra továbbépítését. Ezt mutatja, hogy befejezte az 1009-ben alapított pécsi püspökség székesegyházának építését.**

Erőszakos és türelmetlen politikája miatt kibontakozó főúri elégedetlenség következtében végül Péternek el kellett hagynia 1041-ben az országot, és Aba Sámuel, Szent István sógora került a trónra.

Forrás:

- *A Pécsi Egyházmegye ezer éve*, Szerk. SÜMEGI József, Pécs, Fény Kft., 2008
- *A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009-1543)*, Szerk. FEDELES Tamás – SARBÁK Gábor – SÜMEGI József, Pécs, Fény Kft., 2009
- Dr. Koszta László: Fejezetek a korai magyar egyházszervezet történetéből - http://real-d.mtak.hu/535/4/dc_336_11_doktori_mu.pdf